

k jedné z etablovaných sociologických metod, nebo zda je tím myšlen jakýkoliv výzkum zaměřený na život konkrétní osoby.

Význam pojmu „biografický obrat“ jakožto základního rámce celé publikace také není úplně jasný. Publikaci provází napříč texty silná potřeba sebelegitimizace, respektive legitimizace ústředního pojmu. Zdá se tedy spíše, že cílem je spíš přesvědčit čtenáře, že takovýto obrat skutečně nastal, než aplikovat ho jako analytický nástroj na badatelské pole dějin vědy či dějin dějepisectví. V tomto ohledu má ostatně tento pojem až příliš blízko k antropologickému obratu a pokusy o jeho legitimizaci někdy vyznívají jako duplikace bez vlastní přidané hodnoty.

Na druhou stranu obsahuje recenzovaná publikace i několik inspirativních textů. Kromě již zmíněného Moulinova textu jde například ještě o stať Christiana Kleina, ve které se snaží precizovat pojem biografie a rozlišuje tři okruhy, které může tento pojem označovat. Za prvé jako metoda zkoumání životů jiných lidí, za druhé jako „storytelling“ — tedy jako označení pro všechny způsoby vyprávění o životech jiných a za třetí jako myšlenkový koncept. Poslední okruh zdůrazňuje perspektivu biografie jakožto narativu, který je možné analyzovat či reinterpretovat pomocí běžných metod literární vědy. Dalším zajímavým textem je práce Lindie Koorts *Stravitelná a nestravitelná historie*, ve které se zabývá konfliktním vzpomínáním v Jihoafrické republice, které se soustředilo kolem několika biografí, ve kterých se koncentrovaly soupeřící národní historické narativy.

Po četbě této knihy se biografický obrat nezdá nejvhodnějším pojmem, který by měl zaplnit pole teorie biografie. Zatímco předchozí kniha přinesla řadu kvalitním výzkumem podpořených textů z dějin žánru, recenzovaný titul je nepřilíš sourodým souborem textů, které centrální pojem nedokáže udržet pohromadě. V tomto ohledu je publikace spíše vzhledem do „normální vědy“ než paradigmatickým dílem teorie biografie.

Václav Sixta

Baví nás památky?: Hana HAVLŮJOVÁ – Petr HUDEC – Martina INDROVÁ a kol., *Památky nás baví I-V*, Praha, Národní památkový ústav, 2015, ISBN 978-80-905631-6-2

Nedávno jsme s rodinou navštívili oblíbený jihočeský zámek. Prohlídku nám zpestřila okolnost, že manželka coby studentka v devadesátých letech na objektu prováděla, a měla tak průvodcování dosud v živé paměti. Zámek mezitím prošel restitucí a my jsme byli zvědaví, jak se tato změna odrazila v pojetí prohlídky. Čekalo nás ale překvapení, neboť se nezměnilo vůbec nic. Manželka mohla předříkávat celé pasáže z průvodcovského komentáře a děti žasly. Stejně zůstaly i historicky o kouzelných zrcadlech a postavách z obrazů, které se na vás stále dívají, ať stojíte, kde stojíte. Byl to ambivalentní pocit, v něčem uklidňující — vše je při starém, věci jsou na svém místě, na zámku se zastavil čas. V něčem však zneklidňující. Je dobré význam památky takto fixovat? Nejedná se jen o útěšnou iluzi čehosi neměnného, co nepodléhá času? Neměla by prohlídka ukázat minulost jako problém otevřený různým interpretaci? Mohl by se návštěvník sám nějak aktivně podílet na porozumění pa-

mátce? Tyto a další obdobné otázky mě přivedly k publikaci *Památky nás baví*¹, za níž stojí rozsáhlý kolektiv didaktiků dějepisu a výtvarné výchovy, památkářů a památkových pedagogů.

Česká republika patří k zemím s nejhustší sítí veřejně přístupných kulturních památek. Hrady a zámky nemají nouzi o návštěvníky a patří k trvale oblíbeným cílům volnočasových aktivit. Statisíce spoluobčanů různých věkových kategorií se tak každoročně setkávají s historií právě na památkách. Hrady a zámky představují mimořádně významné médium historické kultury, jehož prostřednictvím se utvářejí a sdílejí představy o minulosti. Obdobně kanonická a široce rozšířená praxe oprávněně vzbuzuje zájem badatelek a badatelů, kteří zkoumají, jak a k čemu lidé používají historii. Můj jihočeský zázitek přitom ilustruje, že se zdaleka nejedná o médium nevinné, které by návštěvníkům nabízelo transparentní a nezaujatý vhled do minulosti. Památky mají díky své „tvrdé“ materialitě mimořádnou výpovědní autoritu. Může se zdát, že zde nemluví člověk, ale prostřednictvím krajiny, architektury a dalších objektů promlouvají přímo dějiny. Produkují tak referenční iluzi, neboť za památkou se vždy skrývá příběh, který ji pro přítomnost nějak zvýznamňuje a který byl s určitým cílem vytvořen. Pokud tuto konstruovanost zastíráme, podporujeme u návštěvníků rámcovou představu o jedné objektivní minulosti, jejíž význam autoritativně určují experti, přičemž návštěvníkům připadá jen pasivní role konzumentů, kteří si mají něco z výkladu zapamatovat. Obdobný model historického poznání je v rozporu s metodologií historické vědy, s pojetím didaktiky dějepisu a konečně je i společensky rizikový. V dnešní informacemi zahlcené době potřebuje každý občan dovednosti, které mu umožní, aby se v záplavě různorodých zpráv zorientoval, aby si dokázal zodpovědně vyargumentovat vlastní pozici.

V roce 2015 vyšla v Česku rozsáhlá publikace, která kriticky a zároveň tvořivě promýšlí význam památek pro současnost. Kniha *Památky nás baví* nabízí konkrétní inspirace, jak často zatuhlé monumenty rozpochybovat a otevřít přístupům, jež by návštěvníky aktivně zapojily do utváření významu památky. Práce, která vznikla ze spolupráce řady významných institucí (Národní památkový ústav, Pedagogická fakulta UK a Pedagogická fakulta MU) v rámci projektu NAKI, navazuje na starší pokusy o revizi a inovaci přístupu ke kulturnímu dědictví a integruje je do zdařile komplexního celku.² Kniha je rozdělena do pěti svazků, které se věnují různorodým cílovým skupinám. První díl se zaměřuje na problematiku vzdělávání předškoláků a žáků prvního stupně základní školy. Druhý promýšlí, jak předávat kulturní dědictví žákům druhého stupně ZŠ a středoškolákům. Třetí svazek zkoumá potenciál kulturního dědictví po vysokoškolské a další vzdělávání pedagogů. Čtvrtá část se věnuje neformálnímu vzdělávání a promýšlí možnosti památkové edukace napříč generacemi. Poslední díl metodiky se věnuje inkluzivnímu vzdělávání v historickém prostředí

1 Kniha je dostupná ke stažení zdarma ve formátu pdf na webu NPÚ, srov. <https://www.npu.cz/publikace/pamatky-nas-bavi-1.pdf> [náhled 31. 7. 2018].

2 Zmiňuji jen několik klíčových prací: Alexandra BRABCOVÁ (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2003; Dušan FOLTÝN a kol., *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008; Petra ŠOBÁŇOVÁ, *Edukační potenciál muzea*, Olomouc 2012.

s důrazem na zdravotně postižené, znevýhodněné či sociálně vyloučené jedince. Reálný dopad práce na památkovou edukaci posiluje skutečnost, že Národní památkový ústav zřídil síť edukačních center (Bečov, České Budějovice, Hradec nad Moravicí, Kroměříž, Ostrava, Telč a Veltrusy), která metodiku rozvíjejí formou příkladů dobré praxe. Každý z dílů obsahuje hned několik detailně popsanych programů, jež funkčně doplňují teoretičtější části knihy a konkrétním způsobem ilustrují, jak mohou vypadat netradiční formy prezentace památek veřejnosti.

Památky nás baví se zaměřují na širokou škálu cílových skupin. Primárně se snaží oslovit pracovníky památkové péče (zejména správce objektů, památkové pedagogy a průvodce), kterým nabízí metodické inspirace k tomu, jak vylepšit a zefektivnit prezentaci daného objektu návštěvníkům. Cílí však také na učitele všech stupňů škol, kteří se v rámci výuky zabývají kulturním dědictvím a navštěvují s žáky památky. Modelovým čtenářem je ale i lektor, který se zabývá dalším vzděláváním učitelů, či celoživotním vzděláváním. V neposlední řadě se práce snaží oslovit širokou odbornou komunitu didaktiků, historiků, muzejníků, památkářů a uměnovědců, aby jim zprostředkovala moderní trendy v oblasti památkové edukace. Takto široký záběr je jistě záslužný. Nabízí konkrétní prostor pro interdisciplinární dialog, jenž je vzhledem k povaze současných kulturních a sociálních věd nezbytný. Zároveň však s sebou nese riziko rozostření cílové skupiny. Čtenář si může říct, tato kniha není přímo pro mě, týká se spíše „těch druhých“. Tuto nejistotu může posílit skutečnost, že některé pasáže se v jednotlivých dílech opakují, či mírně varíují. Pokud se někdo (podobně jako já) rozhodne číst knihu jako celek, může ho to odradit. Odlišnosti v jednotlivých dílech metodiky jsou sice podstatné, opakující se pasáže však pozornost čtenáře otupují. Celku by možná prospělo, kdyby byly sdílené části pojednány zvlášť v samostatném díle, jenž by se zaměřil obecněji na principy památkové edukace.

Tvorba edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví vychází z předpokladu, že tradiční formy prezentování památek jsou zastaralé, nefunkční a vyžadují konceptuální inovaci. Sebehodnotnější památka sama o sobě nezajistí, že dojde k učení. Je potřeba zohlednit specifické potřeby návštěvníků a nalézt efektivní metody, jak podporovat živý vztah k památkám a rozvíjet související znalosti a dovednosti. Proto se tvůrci práce opřeli o bohaté zahraniční inspirace a zkušenosti s konstruktivisticky pojatou památkovou edukací.

V péči o památky došlo k paradigmatické změně, kterou tvůrčí tým britské publikace *The Heritage Reader*³ charakterizuje jako posun od expertního a axiologického přístupu k demokratické participaci. Zapojuje se laická veřejnost, reviduje se tradiční pojetí památkové péče (jež vychází z představ 19. století), rozvolňují se definice památek a klade se důraz na vyjednávání souvisejících kulturních hodnot. Obdobný pohyb od expertem „objektivně“ stanovené kvality umění k veřejným diskuzím o hodnotě konkrétních památek je patrný i v českém prostředí, jak dokládají debaty o ochraně staveb z éry státního socialismu. Orientace na komunitní a participativní rozměr péče o kulturní dědictví klade velký důraz na edukaci (výchovu a vzdělávání), neboť ta představuje důležitý předpoklad fungování celku.

3 Graham FAIRCLOUGH — Rodney HARRISON — John SCHOFIELD — John H. JAMESON (edd.), *The Heritage Reader*, Abington 2008.

Vedle teoretických inspirací ze zahraničí popisuje kniha i konkrétní projekty, jež z oněch konceptuálních inovací vycházejí. Příkladem může být experimentální stavba středověkého hradu Guédelon v Burgundsku. Od roku 1997 se zde na zelené louce s využitím dobových technologií staví hrad, který má být dokončen v roce 2023. Každoročně na stavenišťe zavítá čtvrt milionu návštěvníků (v rámci výuky také 60 tisíc školáků), aby pozorovali průběh stavby.⁴ Z britského prostředí zmiňuje práce aktivity památkové instituce National Trust, jež je inspirativní důrazem na zapojení dobrovolníků. Péče o kulturní dědictví tak není doménou úzké skupiny expertů, ale participují na ní tisíce dobrovolníků, což zásadním způsobem zefektivňuje dosah památkové edukace.

Autorský kolektiv knihy *Památky nás baví* se inspiroval zahraničními přístupy a zdařile je přenesl do českého prostředí, přičemž zohlednil místní specifika. Poslání, vize a principy památkové edukace vyjádřil v devateru pravidel pro edukační programy NPÚ:

1. Na počátku je zážitek.
2. Čeho se člověk dotkne, na to nezapomene.
3. Co je dobré pro děti, je dobré i pro dospělé. (Opačně to však platí málokdy).
4. Lidé chrání to, k čemu mají vztah.
5. Památky jsou místem, kde můžeme objevovat své příběhy.
6. Památky nejsou jen hrady a zámky.
7. Památky jsou příležitostí pro setkávání, učení, tvorbu a zábavu všech generací.
8. Proces je stejně důležitý jako výsledek.
9. Pomoz mi, abych si na to přišel sám.⁵

Zvolené didaktické strategie se inspirojí zejména přístupy britského archeologa a pedagoga Tima Copelanda⁶, který rozlišuje tři základní postupy. Pokud se vzdělávání odehrává formou tradiční prohlídky, jež se zaměřuje především na kognitivní kompetence žáků, jde o „výchovu o kulturním dědictví“. Když se vedle znalostí klade důraz i na afektivní rozvoj žáků, pak se jedná o „výchovu prostřednictvím kulturního dědictví“. Jako klíčový se autorům práce jeví přístup, jenž rozvíjí kompetence komplexně, klade důraz na vzdělávání v autentickém životním kontextu a s komunitním rozměrem. Tuto strategii charakterizují v návaznosti na Copelanda jako „výchovu pro kulturní dědictví“.⁷

Rád bych ocenil grafické zpracování knihy, včetně loga projektu, jež zdařilou vizuální metaforou puzzle srozumitelně osvětluje základní princip konstruktivisticky pojaté památkové edukace. Práce navíc obsahuje množství ilustrativního fotografického materiálu, který je funkční zejména v kapitolách věnovaných příkladům dobré praxe, kde podstatně dotváří čtenářovu představu o průběhu daného edukačního

4 *Památky nás baví IV*, s. 33.

5 *Památky nás baví I*, s. 36.

6 Tim COPELAND, *European Democratic Citizenship, Heritage Education and Identity*, Strasbourg 2006.

7 *Památky nás baví I*, s. 48.

programu. Zejména bych ale chtěl vyzdvihnout nápadité memy Petra Hudce, které v kombinaci obrazu (fotografie s tematikou památek) a textového bonmotu vtípnou formou koncentrují základní principy publikace. Málokdy se při četbě setkám s tím, že bych měl chuť si obrázek z knihy vystříhnout a vyvěsit si ho třeba na lednici — v případě knihy *Památky nás baví* se mi to dělo opakovaně, ale nestříhal jsem...

Až za deset let zase vyrazíme na výše dotčený jihočeský zámek, doufám, že už věci nebudou na svých místech a že se monument dá do pohybu. Pokud se tak stane, jistě na tom bude mít dotčená publikace velkou zásluhu. Inovace se však prosazují pomalu a důvodů ke skepsi může být vícero. S odstupem od roku 2015, kdy *Památky nás baví* vyšly, byla utlumena činnost většiny edukačních center NPÚ. Na vině je nedostatek finančních prostředků na pedagogy a převládají důraz památkové péče na fyzickou ochranu památek. Památková edukace, která posiluje odpovědnost společnosti za kulturní dědictví a budoucnost, rozhodně nemá na různých ustláno. Možná budeme mít v budoucnu zachovalé památky, ale rozhodně není jisté, zda nás ještě budou bavit.

Kamil Činátl

Aleida ASSMANN, *Formen des Vergessens*, Göttingen, Wallenstein Verlag, 2016, 224 s., ISBN 978-3-8353-1856-4.

„Kvůli samému vzpomínání jsme úplně zapoměli na zapomínání.“ Tak lze parafrázovat motiv k sepsání poslední publikace Aleidy Assmannové. Tato německá literární a kulturní vědkyně, jíž (a jejímu manželovi Janu Assmanovi) humanitní vědy vděčí za pojmy komunikativní a kulturní paměť, ve své studii *Formy zapomínání* věnuje pozornost dosud opomíjenému aspektu kolektivní paměti.

V posledních dvou desetiletích se Aleida Assmannová intenzivně zabývala otázkami kolektivního vzpomínání a vzpomínkové kultury, jež v německém prostředí (mimo jiné i vlivem oficiální politiky připomínání holocaustu) zaujímají ústřední postavení. Otázka, jak ve společnosti na úkor vzpomínaných historických událostí dochází ke společnému zapomínání, však přitom zůstávala nezhledněna. To se ovšem s *Formami zapomínání* mění. Assmannová zde kolektivní zapomínání teoreticky ukotvuje a pomyslně tím pozapomenutému zapomínání splácí dluh. Obrácením pozornosti směrem k protipólu vzpomínání autorka zároveň navazuje na diskurzivní obrat, k němuž v paměťových studiích došlo zhruba před deseti lety. Dle něho zapomínání představuje nedílnou součást dalšího vývoje této disciplíny.

Vzpomínání a zapomínání, jak Assmannová objasňuje v úvodu své knihy, totiž ve skutečnosti netvoří jasně oddělitelné protiklady, přestože je tak v běžném životě často vnímáme (vzpomínání jako něco náročného, pomalého a pozitivního a zapomínání jako něco jednoduchého, rychlého a negativního). Vzpomínání a zapomínání je naopak nutné chápat jako procesy, které sebou v rámci individuální i kolektivní paměti navzájem prostupují a vytvářejí tak rozmanité mezistupně, nuance a přechody.

Pro snadnější pochopení této diferencovanosti Assmannová paměť přirovnává k obchodu s výlohou, prodejní plochou a skladem. Stejně jako zboží v obchodě jsou i vzpomínky v paměti k dispozici ve více či méně omezené míře. Ve výloze si můžeme